Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Орта кюн, байрым ай (февраль), 20, 2020 жыл

№ 19 (20752)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ · ВРЕМЯ · ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

КъМР-ни Правительствосуну юйюнде бардырылгъан жыйылыуда сёз «Билим бериу» миллет проектни, 2020 жылда бир къырал экзаменнге (ЕГЭ) хазырланыуну, устазны даражасын кётюрюуню эм башха магъаналы жумушланы юсюнден баргъанды. Анга Къабарты-Малкъарны Башчысы Казбек Коков, бу кюнледе Москвадан келген жарыкъландырыу министр Сергей Кравцов, билим бериуге бла илмугъа надзор этиу федерал службаны таматасыны къуллугъун толтургъан Анзор Музаев, Къырал Думаны депутаты Адальби Шхагошев, профильли ведомстволаны эм муниципалитетлени башчылары къатышхандыла.

Устазны деберин кётюрюуню, окъутууну шёндюгю излемлеге келишдириуню эм башха салып

Жыйылыуну ача, Казбек Коков ЕГЭ республикада арт жыллада бийик даражада ётдюрюлгенин, аны эсеплери тийишлисича чыгъарылгъанларын чертгенди. «Биз бу болумну сакъларгъа таукелбиз. Ол муратда экзаменле бардырылгъан жерлени ырысхы-техника онгларын игилендирирге, аланы шёндюгюлю оборудование бла жалчытыргъа, специалистлени билимлерин эм жууаплылыкъларын ёсдюрюрге, билдириу-ангылатыу ишни бютюн терен бардырыргъа белгиленеди», - дегенди.

«Билим бериу» проектни юсюнден айта, Башчы аны тамамлау регионда юйретиу ишни игилендириуде, окъуучуланы жангы технология амаллагъа юйретиуде уллу магъананы тутханын белгилегенди. Республиканы властьлары ол жаны бла борчланы толусунлай эм заманында тамамлар ючюн битеу кючлерин саллыкъдыла, дегенди.

Казбек Валерьевич Къабарты-Малкъар беш федерал проектге къатышханын эсгертгенди. Алагъа кёре 1200-ден аслам окъуучуну сыйындырлыкъ мектепни къурулушу бошалгъанды, Чегемде бла Солдатская станицада уа школла ишлене турадыла. Юч жыллары толмагъан сабийлеге къошакъ халда 940 жер къуралгъанды, быйылны ахырына дери уа аланы саны 3000-ге дери жетдириллики.

Элледе бла шахарлада орналгъан 27 мектепде цифралы эм гуманитар профильли арала ачылгъандыла. Сабий чыгъармачылыкъны «Кюн шахар» академиясында фахмулуланы тапхан эм айнытхан «Антарес» ишлеп башлагъанды. Нальчикде устазланы усталыкъларын ёсдюрген махкеме барды.

Сергей Кравцов да ЕГЭ-ни бардырыуда, хунерли жаш адамлагъа себеплик этиуде, устазланы квалификацияларын кётюрюуде Къабарты-Малкъар ахшы сынам жыйгъанын белгилегенди.

- Мен Чеченде, Дагъыстанда, Ингушетияда, Шимал Осетия-Аланияда да болгъанма. Хар регионда да школчулагъа экзаменни бералырча, билимлерин кёргюзтюп, вузлагъа неда сузлагъа киралырча тенг онгла къурааргъа тийишлиди. Муниципалитетлени башчыларындан да бу ишге къошулурларын тилейме, сорууларыгъыз, башламчылыкъларыгъыз бар эселе, биз ачыкъбыз, ишибизни сизни сынамыгъызгъа таяна къурааргъа хазырбыз. Устазла, ата-анала эм окъуучула бла байламлыкъла жюрютсек, ахшы эсеплеге жеталлыкъбыз, - дегенди Сергей Сергеевич.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ЖЫЙЫЛЫУ

Сёлешиуню магъанасы – улоуну объектлерин бла инфраструктурасын террорчулукъ къоркъууладан къоруулау

Къабарты-Малкъарны Башчысы **К.В.Коков** КъМР-ни Терроризмге къажау комиссиясыны жыйылыуун бардыргъанды. Аны ишине КъМР-ни Парламентини Председатели **Т.Б.Егорова**, КъМР-ни Правительствосуну Председатели **Мусукланы А.Т.**, КъМР-де баш федерал инспектор **Т.Э.Макоев**, право низамны сакълаучу структураланы, министерстволаны бла ведомстволаны, жер-жерли самоуправленияны органларыны таматалары да къатышхандыла.

Жыйылыуда сёз транспортну объектлерин бла инфраструктурасын террорчулукъдан къоруулауну, террористлени организацияларына башхала къошулмазча профилактика ишни, толтуруучу властьны эмда жер-жерли самуправлениями органларыны экстремизмни жолун кесиу жаны бла мадарла этерге къолларындан келлик оноучуларын бла ишчилерин хазырлауну юсюнден баргъанды. Анда белгиленнгенича, тири къармашыуну хайырындан транспорт инфраструктураны объектлерин террорчулукъдан къоруулау жаны бла болум игиленнгенди. Алай, КъМР-ни Башчысы белгилегенича, бу ишни селейтирге арталлыда жарарыкъ тюйюлдю, тийишли ведомствола бла къурамла аны дайым да контрольда тутаргъа, битеу чыкъгъан кемчиликлени терк окъуна кетерирге борчлудула.

Жаш адамланы араларында радикал ниетле жайылмазча этиуге кенгешде энчи эс бурулгъанды. Ол жаны бла ишни тирилтир ючюн регионну комплекс планына жангыдан къарааргъа, салыннган борчланы толтурууну жангы амалларын бла жолларын хайырланыргъа керек болгъаны чертилгенди.

Сюзюлген соруулагъа кёре докладла бла КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **М.Б.Хубиев**, Транспортда надзор жаны бла федерал службаны СКФО-да регионла аралы управлениясыны таматасы **Д.В.Кравцов**, КъМР-ни транспорт эмда жол мюлк министри **А.З.Дышеков**, КъМР-ни министри **З.К.Кашироков**, «Каббалкавтотранс-1438» эмда «Аэрокомплекс» биригиулени башчылары **А.Ю.Апажев** бла **В.А.Беланов** сёлешгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

СЮЗЮУ

Озгъан жылны эсеплери чыгъарылгъандыла, аллыбыздагъы кезиуге борчла белгиленнгендиле

Тюнене КъМР-ни Правительствосуну юйюнде **Казбек Коков** «муниципал сагъатны» чеклеринде республиканы районларыны бла шахар округларыны жер-жерли администрацияларыны башчылары бла 2019 жылны эсеплерин сюзгенди, келир кезиуге баш магъаналы ишлени белгилегенди.

Кенгешде чертилгенича,Къабарты-Малкъарда талай кёрюмдю игиленнгенди. Ол санда экономикада бла эл мюлкде ёсюу эсленеди. Кесибизде чыгъарылгъан товарланы, толтурулгъан ишлени бла жумушланы ёлчеми 2018 жыл бла тенглешдиргенде 107,7 процентге жетгенди, промышленный производствону индексы уа 109,7 процент болгъанды.

Социал бёлюмде да миллет проектлени толтурууну себеплиги бла алгъа иги атламла этилгендиле – мектеплени, сабий садланы, маданият, спорт, саулукъ сакълау мекямланы жангылары ишленедиле, алгъыннгылары да жангыртыладыла. Аланы ырысхы-техника болумлары да игиленеди. Андан сора да, былтыр 357 юйюр жашау журтла бла болумларын игилендиргендиле, кёп сабийли юйюрледен 239-суна жер юлюшле берилгендиле. 90 жаш юйюр да фатарла неда юйле сатып алыргъа (ишлерге) социал болушлукъгъа эркин болгъандыла, элледе да 10 юйюрге къырал ахча бла себеплик этгенди, 81 юйюр да оюла тургъан юйледен тынгылы журтлагъа кёчюрюлгенди.

Аны бла бирге республиканы оноучусу терк мадарла эмда оноула этиуню излеген жумушланы да туура этгенди. Аладан бири – эллени талайын ичер суу бла жалчытыуду. Казбек Коков ол ишни селейтмезге кереклисин айтып, аны дайым контрольда тутаргъа эмда жамауатдан келген тарыгъыулагъа кёре терк окъуна мадарла этерге буюргъанды. Районланы бла шахар округланы администрацияларыны башчыларына муниципал бюджетлени файдаларын ёсдюрюрге, бюджет ахчаны аяулу къоратыргъа, инвестиция проектлени тамамларгъа, жангы производствола къураргъа, болгъан предприятияланы ишлерин тирилтирге, жангы технологияланы сингдирирге, эл мюлк жерлени мындан ары бютюн къыйматлы хайырланыргъа керек болгъанлары къаты эсгертилгенди.

Жыйылыуда дагъыда 1941-1945 жыллада Уллу Ата журт урушда Хорламны 75-жыллыгъын байрамлаугъа хазырланыу къалай баргъаны да сюзюлгенди.

Кенгешге КъМР-ни Правительствосуну Председатели **Мусукланы Алий**, КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны таматасыны орунбасары – жер-жерли самоуправленияны ишлери жаны бла управлениясыны начальниги **Сарбашланы Светлана**, КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Муаед Кунижев** къатышхандыла эм сёлешгендиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

МАЙ УКАЗЛА

Муниципал къуралыулада кемчиликлени кетериуге энчи эс бёлюнюрюкдю

Быйыл РФ-ни Президентини май указларыны чеклеринде КъМР-ге 5,790 миллиард сом берилликди. Ол а былтырдан асламды. Аны юсюнден КъМР-ни Башчысында стратегиялы айнытыу эм миллет проектле жаны бла советни кезиулю жыйылыуунда экономиканы айнытыу министри **Рахайланы Борис** айтханды. «Алай бу ёлчем энтта тюрленирге боллукъду, ол жаны бла уллу иш толтурулады»,-дегенди ол.

РФ-ни Президентини май указлары эмда аланы мурдорунда жарашдырылгъан миллет проектле жашауну битеу сфераларын айнытыугъа, инсанланы ырахматлы жашауларын къураугъа бурулупдула. Алай бла, Борис Магомедович белгили этген шартлагъа кёре, «Демография» миллет проектни жашауда бардырыргъа 2,4 миллиардха жууукъ бёлюнюрюкдю. Былтыр аны чеклеринде уллу жумушла башланнгандыла, ала андан ары бардырыллыкъдыла. Аслам эс а сабийлери болгъан юйюрлеге къырал болушлукъгъа бурулады.

Ахыр кезиуде гитче эм орталыкъ бизнесге къыралны жанындан себепликге энчи магъана бериледи. Адамланы бизнес бла кюреширге кёллендирирге, предпринимательлеге къырал болушлукъгъа 174,2 миллион сом берилликди. Былтыр цифралы экономиканы айнытыугъа ахча бёлюнмеген эсе, быйыл а бу сферагъа 2,2 миллион сом къоратыллыкъды.

«Экология» миллет проектни чеклеринде тамамларгъа белгиленнген жумушлагъа 43,6 миллион сом, халкъла аралы кооперация эм экспорт регион программагъа уа 349,1 миллион сом бёлюнюрюкдю. Республикагъа берилген ахчаны 20 проценти, ол а 1,230 миллиард сомдан асламды, муниципал къуралыулада кемчиликлени кетериуге къоратыллыгъын энчи чертгенди докладчы.

Быйыл 35 социал магъаналы объектни къурулушу бошалыргъа керекди, ол санда билим бериу сферада 31 мекямны битдирирге борч салыннганды. Алай бла алада къошакъ халда эки минг окъуу жер къураллыкъды. Жылны ахырына дери Къашхатауда кёп функциялы спорт физкультура-саулукъ сакълау ара да хайырланыргъа берилирге тийишлиди.

«Спорт – жашауну жоругъу» регион программагъа тийишлиликде 32 объект ишленириги белгиленеди, ол санда районлада физкультура-саулукъ сакълау арала, спорт майданла къураллыкъдыла. «Бу жумушлагъа 381,6 миллион сом бёлюнеди»,-дегенди ол.

«Саулукъ сакълау» миллет проектни жашауда бардырыугъа республикагъа бёлюннген болушлукъну ёлчеми былтырдан эки кереге аслам болгъанын чертгенди докладчы (быйыл 954,2 миллион сом). Ахчаны жартысы тенгли бири медицинада бирикдирилген цифралы информация системаны къураугъа берилликди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

КОЛЛЕГИЯ

Сынамгъа таянып, мындан ары да алгъа барыргъа

КъМР-ни Урунуу эм социал къоруулау министерствосуну 12 жер-жерли арасы эмда 22 ведомстволу учреждениясы бардыла. Ала 72 къырал жумуш тамамлайдыла эмда халкъгъа 49 жаны бла себеплик этедиле. Ма бу тарихле ведомствону коллегиясыны бу кюнледе былтырны эсеплерин чыгъарыугъа жораланып бардырылгъан кенгертилген жыйылыуунда айтылгъандыла

Аны башлай, КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хубиев** озгъан жылда министерство анга салыннган борчланы толтургъанын белгилегенди, болсада аны бла тынчайып къалыргъа жарамазлыгъын да айтханды. "КъМР-ни Башчысы республикада жашагъанланы социал болумларына бек уллу эс бурады, аны себепли жууаплылыкъны бютюн кючлендирирге, ишни тирилтирге керек боллукъду. Алайсыз да жарарыкъ тюйюлдю, нек дегенде сёз адамларыбызны жашау къолайлыкъларыны юсюнден барады»,-дегенди.

Ведомствону былтыр ишини эсеплерин чыгъара, КъМР-ни урунуу эм социал къоруулау министри **Асанланы Алим**, къырал политиканы магъаналы борчларындан бири иш хакъны бек аз ёлчемин алгъанланы социал гарантияла бла жалчытыу болгъанын эсге сала, Къабарты-Малкъарда озгъан жыл айлыкъны ёлчеми битеу бёлюмледе да ёсгенин чертгенди эмда хар бёлюмде ол жаны бла халны туура этгенди.

Урунганланы къоруулау жаны бла да, министр айтханнга кёре, кёп иш тамамланнганды. Республиканы организацияларында бла учреждениеларында "Урунганланы эркинликлерин сакълауда бек иги уполномоченный" деген эришиу окъуна къуралгъанды. Андан сора да, предприятияланы бла организацияланы таматаларындан бла специалистлеринден битеу да 1365 адам усталыкъларын ёсдюргенди. Озгъан жыл 455 инсаннга "Урунууну ветераны"деген ат аталгъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Сыйлы атлам

Альбертни бел бауу – Назарбаевни музейинде

Къазахстанны биринчи Президенти Нурсултан Назарбаевни туугъан эли Шамалганда аны аты бла уллу музей барды. Озгъан ыйыкъда малкъар халкъны анда жашагъан келечилери Елбасыны къарындашы Булат Назарбаев бла аны мекямында тюбешгендиле.

Предприниматель Тилланы Исмайыл Булат Абишевичге къатыш единоборстволадан чемпион жашыбыз Туменланы Альбертни АСА лигада къытхан бел бауун къууанчлы халда бергенди. Къонакъбайла, анга ыразы болуп, саугъаны тийишли жерде орнатхандыла.

Барыбызны да эсибиздеди, Альберт, ноябрьде хорлап, бел бауну уа къазах халкъгъа миллетибизни атындан ыспас халда къойгъаны. Бу кюнледе уа саугъа жерин тапханды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Къурулуш

Танг мекям сюейдиле

Белгилисича, Къабарты-Малкъарда «Маданият» миллет проектни толтуруу къыстау барады. Аны чеклеринде иги кесек мекям ишленеди, кёплерине тынгылы ремонт этиледи. Быйыл элледе дагъыда сегиз объект жангыртыллыкъды.

Аны бла бирге бёлюмню ырысхы-техника болумун игилендириуге да уллу эс бурулады. Планда белгиленнгенича, искусстволаны юч сабий школуна музыка инструментле, оборудование эмда китапла алынырыкъдыла. Юч жылны ичинде Нальчикде жаш тёлю эм гинжи театрла да бюгюннгю мардалагъа келиширча этилликдиле.

Андан сора да, «Фахмулула» деген республикалы проектге кёре быйыл КъМР-ни бюджетинден энчи хунерлери болгъан адамла бла къауумла грантла къоллу боллукъдула. Дагъыда маданият бёлюмде урунган 122 инсаннга уа усталыкъларын ёсдюрюрге онг берилликди.

ПАРЛАМЕНТ

Билим бериуде къырал контроль не халдады?

КъМР-ни Парламентини президиумуну кезиулю жыйылыуунда «правительстволу сагъатны» чеклеринде билим бериу сферада къырал контрольну бардырыуну соруулары сюзюлгендиле. Кенгешни спикер Татьяна Егорова бардыргъанды.

Бу ишни болумуну эмда игилендириуню амалларыны юслеринден жарыкъландырыу, илму эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министрни къуллугъун толтургъан **Ауес Кумыков** доклад этгенди. Ол контрольну тамамлауну амалларыны, тинтиуле бардырыуну, аланы эсеплерини, контроль-надзор жумушлада жангы онгланы юслеринден билдиргенди.

Законлагъа тийишлиликде къырал контроль билим бериуню качествосуна этиледи, дагъыда лицензия къалай тамамланнганы да эсепде турады. Аланы тамамлар мурат бла министерствода жууаплы управление къуралгъанды.

Докладчыны айтханына кёре, къырал контрольну жаланда Жарыкъландырыу министерство лицензия берген учреждениялада толтурулургъа боллукъду. Бюгюнлюкде уа республикада ала 440-гъа жетедиле.

Надзор юч тюрлю бардырылады: план эм андан тышында тинтиуле къуралып, дагъыда РФ-ни законлары къалай толтурулгъанлары сюзюледи, ачыкъланнган кемчиликлени кетериу жаны бла жумушла бардырыладыла, федерал излемлеге бузукълукъланы профилактикасы толтурулады.

Тинтиулени тизмесин республиканы прокуратурасы къабыл кёреди. Былтыр аллай 139 иш къуралгъанды. Алада ачыкъланнган кемчиликле бла байламлы юч учреждениеяны къырал аккредитациясы тохтатылгъанды. Андан сора да, орта битеулю билим бериу (ЕГЭ) эм битеулю билим бериу (ОГЭ) программалагъа кёре къырал сынаула къалай бардырылгъанлары да къырал контрольдады.

Ауес Кумыков лицензиялары болмагъан организацияланы ишлерини юсюнден да айтханды. Ол билдиргенича, министерствону алада надзор жумушла бардырыргъа эркинлиги жокъду.

- Ахыр кезиуде биз прокуратурагъа билим бериу лицензиялары болмай ишлегенлени юслеринден беш билдириу бергенбиз: 4 организациягъа бла энчи предпринимательге. Ала лицензия алыуну юсюнден документлени хазырлап башлагъандыла, бири берилгенди,-деп чертгенди докладчы.

Ахыры 2-чи бетдеди.

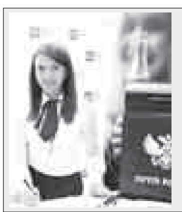

Жазылыу – 2020

Энтта да амал барды

Сиз бир тюрлю сылтаула бла «Заманны» жылны аллындан окъуна юйюгюзге келтирип турурча эталмагъан эсегиз, халны тюзетирге амал барды. 24 февральгъа дери, почтагъа барып, ана тилибизде чыкъгъан газетге жазылсагъыз, аны мартдан алып, окъуп башларгъа онг табарыкъсыз.

Тёрт айгъа жазылыуну багъасы – 464 сом 20 капек.

Бизни индексибиз - 51532

Устазны деберин кётюрюуню, окъутууну шёндюгю излемлеге келишдириуню эм башха салып

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ол устазны даражасын кётюрюуге, мектеплени ырысхы-техника кереклерин тапдырыугъа да эс бургъанды. «Россейни Президентини Посланиясында башланнган классланы окъуучуларын исси аш-азыкъ бла жалчытыугъа, класс башчылыкъны бардыргъан устазлагъа къошакъ ахча бериуге уллу эс бёлюнеди. Андан тышында, миллет проектле салгъан баш борчладан бири - юйретиу ишни тап къурауду. Регионда устазланы квалификацияларын дайым ёсдюрюрча жангы ара къураргъа деген оноу тюздю, аны толтурууугъа биз да болушлукъ этерикбиз», - дегенди.

Федерал къуллукъчу саулукъларында энчиликлери болгъан сабийлени юйретиуге къайгъырыргъа, орта усталыкъ билим бериу учрежденияланы да халларын тинтирге кереклисин айтханды. Бу жаны бла кёп иш этилгенди, болсада техникумланы программалары республиканы бюгюннгю социал-экономика излемлерине келишгенлерин бла къалгъанларын сюзерге тийишлиди, дегенди.

Журналистле бла сёлешгенинде да, Сергей Кравцов билим бериу жаны бла Къабарты-Малкъарда уллу иш тамамланнганын, ЕГЭ-ни бардырыу мында тап къуралгъанын чертгенди. Башланнган классланы окъуучуларын исси аш-азыкъ бла хакъсыз жалчытыуну юсюнден закон къабыл кёрюлгенин да билдиргенди.

Жыйылыудан сора республиканы оноучулары бла къонакъла «Билим бериу» проектни чеклеринде ишленнген мектепге бла «Антарес» арагъа баргъандыла. Биринчисинде 1224 сабийни окъутургъа белгиленеди. Аны эки бассейни, эки спорт залы, уллу актовый залы, ашханасы да бардыла, дерс кабинетле да кенгдиле, жарыкъдыла.

«Антарес» «Сириус» билим бериу араны юлгюсюнде ишленнгенди. Ары илмугъа, искусствогъа, спортха сейирлери болгъан сабийле жюрюйдюле. Мында хар сменде 60-шар адамны окъутургъа онг барды, юйретиу программала 49 боладыла. Анда жаш химикле, биологла, конструкторла бла программистле къонакълагъа жетишимлерини юслеринден билдиргендиле. Сабийле, кеслери жарашдыргъан роботланы кёргюзте, ала къыяулары болгъан адамлагъа болушурча программала жарашдыргъанларын айтхандыла. Лабораторияда алмалада нитратланы, хауада аммиакны ёлчемин къалай тохташдырыргъа боллугъун ангылатхандыла. Биологла микроскоп бла жууаланы бла тенгиз хансланы кёргюзтгендиле, врач усталыкъ сайларгъа сюйгенле уа аркъа сюекни энчиликлерини юсюнден билдиргендиле.

Сергей Кравцов быллай араланы къурау ахшы башламчылыкъ болгъанын белгилегенди. «Ол сабийлеге усталыкъ сайларгъа себеплик этеди, аланы бусагъатдагъы оборудование бла шагъырейлендире, илму-излем ишге сейирлерин къозгъай, жууукъ заманда ахшы эсеплеге келтирликди. Аны ючюн билим бериуню бу кесегин айнытыргъа тийишлиди»,- дегенди. Казбек Коков а араны кенгертирге, лабораториялагъа къошаргъа, сабийле кече да къалырча мекям ишлерге белгиленнгенин айтханды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Муниципал къуралыулада кемчиликлени кетериуге энчи эс бёлюнюрюкдю

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

«Онкология ауруулагъа къажау» регион программагъа кёре уа, диспансерге тийишли медицина оборудование келтирилликди, Бахсан район больницалада бу ауруудан къыйналгъанлагъа амбулатория болушлукъ къураллыкъды. Ёсюп келген тёлюню саулугъуна багъыу программаны чеклеринде Республикалы сабий клиника больницаны поликлиника бёлюмюне магнит томограф алынырыкъды, башха жумушла толтуруллукъдула.

«Билим бериу» миллет проектде белгиленнгенича, «Точка роста» деген цифралы эм гуманитар арала, «Кванториум» технопарк къураллыкъдыла, волонтёр биригиулеге себеплик этилликди, элледе школлада спорт залланы жангыртыу жумушла андан ары бардырыллыкъдыла.

«Жашау журт эм шахар болум» программаны тамамлаугъа республикагъа 536,1 миллион сом бериллиги белгиленеди. «Тийишли шахар болум къурау» регион программагъа 242,7 миллион къоратыллыкъды, бу ахчагъа кёп къатлы юйлени 24 арбазы эмда жамауат бирге жыйылгъан 34 жер жангыртыллыкъдыла. «Бу шартла да былтырдан аслам болгъаналарын айтыргъа сюеме»,-деп къошханды докладчы.

Жашаргъа жарамагъан, оюла тургъан журтланы азайтыу жаны бла мадарланы чеклеринде юч районда 90 адамны жашау болумлары игилендирилликди. «Жашау журт» регион программагъа кёре уа, Нальчикде жангы микрорайон къураргъа, суу бла жалчытыу ызланы кенгертирге белгиленеди. Бу жумушлагъа 180,3 миллион сом бериледи.

«Къоркъуусуз эм качестволу жолла» регион программа да борчладан байды. Быйыл Киров атлы орамда тапландырыу жумушланы бошаргъа, Шогенцуков атлы (Головко орамдан башлап Канукоев орамгъа дери), Фурманов, Канукоев, Мусов атлы орамланы жангыртыргъа план салыннганды.

Докладчы «Маданият», «Экология» эм башха миллет проектлеге тийишлиликде быйыл республикада толтуруллукъ жумушланы юслеринден да билдиргенди. Аны айтханына кёре, битеу праволу база къуралгъанды. «Былтыр сынауну эсге алсакъ, 2020 жылда власть органлагъа салыннган борчла толтуруллукъдула деп шарт айталлыкъма»,-дегенди ол сёзюню ахырында.

Май указланы чеклеринде бардырылгъан ишни жамауатха ачыкъ этиуге да энчи магъана бериледи. Рахайланы Борисни айтханына кёре, къыралны субъектлери бла бу жаны бла келишимле этилгендиле, алада да КъМР-де толтурулгъан иш белгили этилгенлей турлукъду.

Докладны сюзе, КъМР-ни Башчысы Казбек Коков миллет проектле къалай толтурулгъанларыны жамауатха белгили этиу жаны бла стратегия болургъа кереклисин чертип, аны жарашдырыргъа буюргъанды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Билим бериуде къырал контроль не халдады?

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Бюгюнлюкде уа билим бериуде эм илмуда контроль-надзор жумушланы толтурууну жангы мадарлары кийириледиле. Ала 2021 жылда 1 январьдан сора кючюне кирликдиле. Докладыны ахырында Ауес Кумыков министерство аланы толтурургъа хазыр болгъанын чертгенди.

Татьяна Егорова билим бериу учрежденияланы ишлерин тинтиулени тюзлюк бла бардырыргъа кереклисине эс бургъанды. Анга жууаплай, докладчы министерствода контроль жаны бла управленияны къуллукъчулары ишлерин бийик даражада бардыргъанларын белгилегенди эмда экспертлени саны кёбейириклерине ышаннганын айтханды.

Урунуу, социал къоруулау эм саулукъ сакълау комитетни башчысыны орунбасары **Владимир Безгодько** билим бериу учрежденияланы тинтиуле кёбейгенлерине эс бургъанды. Ауес Кумыковну айтханына кёре, ала хайрылы болгъанларын кёргюзтгендиле, анга уа ачыкъланнган кемичиликге къысха заманны ичинде кетерилгенлери да шагъатлыкъ этеди.

Билим бериу, илму эм жаш тёлюню ишлери жаны бла комитетни таматасы **Нина Емузова** республикада билим бериуню качествосун тинтиуню бир низамы болургъа кереклисин чертгенди.

Депутатланы соруулары энтта кёп болгъанды. Ол санда репетиторланы ишлерини, республика башланнган класслада окъугъанланы жылы аш бла жалчытыргъа хазыр болгъаны бла къалгъаны, спорт майданла къурауну юслеринден эм башхала.

Ахырында жууаплы органлагъа тийишли эсгертиуле хазыр этилгендиле.

Президиумну жыйылыуунда уа федерал законланы проектлерине, РФ-ни субъектлеринде законла чыгъарыучу органланы башламчылыкъларына да къаралгъанды. Алада РФ-ни Бюджет кодексине тюзетиулени, къыралны инсанларыны саулукъларын сакълауну, къалгъан-къулгъанланы жарашдырыуну юслеринден айтылады.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Сынамгъа таяныи, мындан ары да алгъа барыргъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Докладчы быйылны биринчи январына иш излегенлени саны иги да азайгъанын ыразы болуп чертгенди. Ол билдиргенннге кёре, бюгюнлюкде 3583 бош ишчи жер барды. Жылны башындан бери тийишли служба 5206 адамгъа иш тапханды, аладан 2226-сы 16-29-жыллыкъладыла. Санларында къыяулары болгъан, алай ишлерге къолларындан келген адамлагъа энчи къайгъырылады. Къошакъ билим, башха усталыкъ алыргъа сюйгенлеге да аллай онгла бериледиле.

Уллайгъанлагъа, инвалидлеге, акъылбалыкъ болмагъанлагъа социал болушлукъ этиу къалай къуралгъаныны юсюнден айта, министр быллай шартла жумушларын жалчытыу бла уа, докладда айтылгъаныча, 22 къырал учреждение кюрешеди. Ала бла бирге социал болушлукъну коммерциялы болмагъан организацияла да этедиле. Озгъан жыл уллайгъанладан эмда инвалидледен 39527 инсаннга 10734,4 минг сомгъа социал болушлукъ этилгенди. 2019 жылда 8534 адамгъа тутхучлулукъ керек болгъаны ачыкъланнганды. Алагъа да тийишли болушлукъ этилгенди. 74 адам а интернат юйге алырларын тилегенеделе да, аланы бары да анда турурча этилгенди.

Ёксюз, къарар адамлары болмай къалгъан сабийлеге, юйюрлеге къайгъырыу не халда болгъаныны юсюнден да айтылгъанды. Ол жаны бла тюрлю-тюрлю проектле эмда программала ишлейдиле. Сёз ючюн, юйюрден юч бала садикге жюрюй эсе, ата-ана аны багъасыны жаланда 70 процентин тёлейди. 5-6 сабийи болгъаннга уа жашау болумун игилендирирге деп 250 минг сом багъасы социал болушлукъ этиледи. 2019 жылда "Ана махтаулукъну" майдалы бла жыйырма эки адам саугъаланнгандыла, ол санда онбир сабий ёсдюрген бир анагъа уа "Газель" автобус берилгенди.

келтиргенди: республикада 2020 жылны биринчи январына Уллу Ата журт урушну 99 инвалиди эмда ветераны жашайдыла. Алагъа бир жолгъа тёлениучю ахча жыл сайын бериледи, былтыр аны ёлчеми 30,0 мингден 40,0 минг сомгъа дери ёсгенди. Республиканы Башчысыны оноуу бла сыйлы таматаланы жашау болумлары дайым кёз туурададыла. Инвалидле керекли техника бла къалай жалчытылыннганларына да къайгъырылгъанлай турады. Аланы 45-сине 3151 176,92 сом багъасы жумуш этилгенди.

Республикада жашагъанланы социал

Уллу юйюрледен балалагъа школгъа хазырланыргъа болушур мурат бла битеуреспубликалы субботник къуралгъанды. Андан тийишли къауумлагъа 94625,0 миллион сом багъасы болушлукъ этилгенди.

Министр жай кезиуде сабийлени саулукъларын кючлендириу къалай ётгенин, коррупциягъа къажау не мадарла этилгенлерини юсюнден да айтханды, келир заманнга борчла бла да шагъырей этгенди. «Республикабыз пилот проектле бардырыллыкъ регионланы санына киргенди. Анга кёре 2024 жылгъа дери адамларыбызны къолайлылыкъларын эки кереге кётюрюрге белгиленеди»,-дегенди.

Ызы бла министрни орунбасары **Ратмир Ацканов** сёлешгенди, ол битеу айтылгъан жумушла быйыл да андан ары бардырыллыкъларына, жамауатыбыз социал болушлукъну заманында эмда толусунлай алыр ючюн битеу тийишли службала да къолларындан келгенни аямазлыкъларына ышандыргъанды.

Ахырында кесини оюмун КъМР-ни Парламентини Социал политика, урунуу эмда саулукъ сакълау жаны бла комитетини председатели **Хусейн Кажаров** да айтханды. Ол министерство керти да уллу иш тамамлагъанын, алай аны бла чекленип къалыргъа жарамазлыгъын чертгенди. «Республиканы адамларыны жашау къолайлыкъларын тутхучлу этер ючюн барыбыз да болгъан кючюбюзню салыргъа керекбиз. Парламентни депутатлары, энчи бизни комитетибиз а, тийишли болушлукъ этерге не заманда да хазыр болгъанына сизни ышандырыргъа сюеме»,-дегенди ол.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.
Суратла авторнудула.

АХШЫ ХАПАР

Гуртуланы Салих – Къалмукъну халкъ поэти

Бу кюнледе къууанчлы хапар келгенди - Гуртуланы Солтанбекни жашы Салихге "Къалмукъ Республиканы халкъ поэти" деген ат аталгъанды. "Бу сыйгъа Гурту улу адабиятда жетишимлери, эки да республиканы халкъларыны араларында шуёх байламлыкъланы кючлендириуге уллу къыйын салгъаны, къалмукълуланы Джангарларыны (эпос) юч томун малкъар тилге кёчюргени ючюн тийишли болгъанды",- деп жазылады къоншу республикадан келген телеграммада.

Гуртуланы Салихни алгъышлай, Къалмукъ Республиканы халкъ поэти, андагъы Жазыучуланы союзуну правленини таматасы Эрдни Эльдышев былай жазады: "Хурметли къарындашым, бюгюн саугъала бериу жаны бла комиссияны жыйылыуунда Сизге сыйлы ат атаргъа оноу этилгенди! Жюрегимден алгъышлайма, къучакълайма!".

Россейни Жазыучуларыны союзуну Дагъыстанда бёлюмюню таматасы, Расул Гамзатов атлы литература саугъагъа тийишли болгъан Миясат Муслимова уа:

"Ол къаллай аламат ишди! Сизни кёп миллетли поэзиягъа салгъан къыйыныгъыз чексиз уллуду! Жюрегимден алгъышлайма!",- деп жазгъанды.

Эсге сала айтсакъ, «Къалмукъ Республиканы халкъ поэти» деген ат жаланда анда жашагъан жазыучулагъа аталады. Ол сыйгъа тийишли болгъан тыш адамладан Гуртуланы Салих экинчисиди. Биринчиси 1957 жылда кёчюрмечи Семен Липкиннге Джангарны орус тилге кёчюргени ючюн берилгенди.

ХУРМЕТЛЕУ

Уллу махтаулукъгъа тийишли огъурлу ынна

Бу кюнледе Хушто-Сыртда жашагъан Жолабланы Нюржан, Гыжгыланы Къаншауну къызы, кесини 100-жыллыгъын белгилегенди. Аны алгъышларгъа Чегем районну администрациясыны башчысыны биринчи орунбасары Жанкишиланы Жагъафар, РФ-ни Пенсия фондуну Чегемдеги бёлюмюню таматасыны орунбасары Аслан Шортаев, элни башчысы Тохаланы Кяман, жууукъ-ахлу, къоншула келген эдиле.

Жанкишиланы Жагъафар Нюржаннга РФ-ни Президенти Владимир Путинни эмда КъМР-ни Башчысы Казбек Коковну атларындан келген алгъыш къагъытланы бергенди. Дагъыда Уллу Хорламны 75-жыллыгъына аталып чыгъарылгъан майдал да саулай районда биринчи болуп бу огъурлу тиширыугъа берилгенди. Аслан Шортаев да кесини управлениясыны атындан ыннагъа саулукъ тежегенди. Тохаланы Кяман а Нюржанны эллилени атындан ариу гюл къысым бла алгъышлагъанды.

Жети сабий, 18 туудукъ, аладан туугъан да 14 бала ол кюн Жолабланы арбазны толтургъандыла. Чынтты таулу ананы юлгюсю болгъан Нюржанны сыйы туугъан элинде уллуду. Жарыкъ кёллю, кимге да ариу сёз таба билген ыннаны уллу, гитче да бек сюйгени эслене эди. Айтханы балхамча жюреклеге жагъылгъан амма ол кюн да хар ары келгеннге ыспас этгенди.

- Кёпню кёргенме. Мени тёлюм сынагъан къыйынлыкъланы энди сиз сынамагъыз. Хар биригизни да жашаууугъуз зауукълукъдан бла насыпдан толсун! - дегенди ол.

Ынна кеси да 9 сабий болгъан юйюрде туугъанды. Жолабланы Шаман бла уа 1950 жылда узакъ Къазахстанда жашауун бир этип, ахшы юйюр къурап, ариу къылыкълы сабийле ёсдюргендиле. Аланы хар бири да билимлиле болгъандыла, кеслери да юйюрле къурагъандыла.

Гитче къызы Зарема, жашлары Зариф бла Биляк тугъан эллериндедиле. Тамата къызы Зухура бла Феруза Быллымда бла Яникойда эрдедиле. Жашладан абаданы Тахир а Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театрны фахмулу актёрларындан бириди.

Киеулери, келинлери да амманы бек сюйгенлерин а тыш адамла окъуна белгилейдиле. Сёз ючюн, былымчы Ахматланы Сейфутдин аны суратын ишлеп келтиргенди.

Къысха ушагъыбызны кезиуюнде огъурлу ана газетибизни кёчгюнчюлюкден къайтханлы бир жыл къалмай алып тургъанын уллу сюймеклик бла чертгенди эм анга жазылыу хар таулу юйюрню да борчу болгъанын белгилерими тилегенди.

Байрамны ахырында уа битеу туудукълары ыннаны бирден алгъышлагъандыла, анга хар таулу тиширыуну къолунда бола келген халыны бла ийнелени сураты ишленнген ариу тортну саугъалагъандыла. Нюржан а, алагъа ыразылыгъын билдирип, барысыны да жашаулары аныча татлы болурун тежегенди.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Эл мюлк

Сугъарыугъа – 497 миллион сомдан аслам

Къабарты-Малкъар аграр республикагъа саналгъанлыкъгъа, къоркъуулу тийрелеге киреди. Ол себепден, илму эм техника амалланы хайырланып, мелиорацияны комплекс халда айнытыу эм къыйматлыгъа саналады.

Бюгюнлюкде республика ол амалтын экспортну ёлчемин ёсдюрюрге итиннген пилотный регионнга тергеледи. Аны бла байламлы РФ-ни Эл мюлк министерствосу бла КъМР-ни Правительствосу келишим болдургъандыла. Анга кёре быйыл «Россейни мелиорация комплексни айнытыуну» программасына 148,8 миллион сом эм «Агропромышленный комплексни продукциясын экспортха жибериуню» программасына уа 349 миллион сом субсидия бёлюнюрюкдю.

Эсге сала айтсакъ, жыл сайын республиканы мелиораторлары этилген ишлени юсюнден толу хапар билдиредиле. Алай бла былтыр «Россейни мелиорация комплексин айнытыуну» программасыны чеклеринде 7470,22 гектарда эм «Агропромышленный комплексни продукциясын экспортха жибериуню» программасына кёре уа 1604,57 гектар чакълы бирде сугъарыучу системалагъа бла гидротехника сооруженияларгъа ремонт этилгенди, къурулуш ишле бардырылгъандыла эм жангы обрудование да орнатылгъанды. Проектге кёре, биринчисине 312 миллион сом, экинчисине уа 112,5 миллион сом къоратылгъанды.

ХАЗЫРЛАНЫУ

Усталыкъны ёсдюрюуню къыйматлы себеби

КъМР-ни Жарыкъландырыу, илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосунда жаш профессионалланы «Worldskills» чемпионатларына хазырланыу жаны бла къурау комитетни биринчи жыйылыуу болгъанды. Аны КъМР-ни жарыкъландырыу, илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министрини къуллугъун толтургъан **Ауес Кумыков** ачханды эм бардыргъанды.

Кенгешге КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хубиев** да къатышханды. «Быллай магъаналы жумуш республикагъа бошдан буюрулмайды. Аны къурау жаны бла сынаубуз жылдан-жылгъа ёсе, игидениги бола барады. Аны ючюн деп республиканы профессионал билим берген окъуу юйлеринде кёп жангы онгла да къураладыла»,-деп чертгенди ол.

Ауес Кумыков а чемпионат республикада быйыл тёртюнчю кере бизге бек керекли 22 усталыкъгъа кёре бардыраллыгъын билдиргенди. Быйыл аны программасына тёрт жангы компетенция киргендиле: ортопедиялы стоматология, кирпич къалау, промышленный терек бахчачылыкъ эмда школгъа дери юйретиу.

-«Кирпич къалау» компетенция жангы мастерскойну хайырындан кийирилгенди. Аны уа 2019 жылда «Жаш профессионалла» деген федерал проектге тийишлиликде профессионал билим берген организацияланы ырысхы-техника онгларын кючлендириуге деп берилген ахчагъа ачаргъа къолдан келгенди. Быйыл да ол проектге кёре юч колледжибизде аллай онбеш лабораторияны, дагъыда экисинде он лабораторияны ачаргъа деп турабыз,- деп белгилегенди Ауес Кумыков.

Жаш профессионалланы «Worldskills» чемпионатлары 24-28 февральда ётерикдиле. Анга 116 конкурсант, 172 эксперт, 243 волонтёр, ол санда 12 «кюмюш» волонтёр да, къатышырыкъдыла. «Аллай бир эксперт болурун Жаш профессионалланы союзу излегенди,-деп ангылатханды министрни къуллугъун толтургъан.- Эришиуге къатышхан хар

адамны къатында бир эксперт, майданда да баш эксперт эмда аны орунбасары, дагъыда техникалы эксперт да болургъа керекдиле».

Ол билдиргенича, чемпионатны бардырыргъа жети майдан къураллыкъды, ала бары да профессионал билим берген окъуу юйледе боллукъдула: биринчиси - «Къурулушчу», экинчиси - сатыу-алыу-технология, ючюнчюсю - автомобиль-жол, тёртюнчюсю - педагогика, бешинчиси –агропромышленный, алтынчысы – сатыу-алыу-технология, жетинчиси да «Признание» медицина колледжледе.

-«Worldskills russia союз» бла 22 компетенциядан баш экспертле тохташдырылгъандыла. Чемпионатны чеклеринде республиканы экономикасыны тюрлю-тюрлю бёлюмлерине бийик усталыкълары болгъан ишчи кадрла хазырлау ючюн къайгъыргъан министерстволаны, предприятияланы, фирмаланы бла компанияланы да келечилерини къатышыулары бла тюрлю-тюрлю тюбешиуле, ушакъла, сюзюуле, кенгешле бардырыллыкъдыла,-дегенди Ауес Кумыков.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Къууанчлы ингир

Бу кюнледе Нальчикде Къырал музыка театрда Къабарты-Малкъарны халкъ поэти, кёчюрмечи, ВЛКСМ-ни саугъасыны эмда Къабарты-Малкъарны Къырал саугъасыны лауреаты, «Сыйлылыкъны Белгиси» орденнге тийишли болгъан Зубер Тхагазитовну 85-жыллыкъ юбилейине аталгъан къууанчлы ингир баргъанды.

Поэзиясына бийик багъа бичгендиле, ариу алгъыш сёзле айтхандыла

Поэтни юсюнден къысха билдириу. Ол 1934 жылда Терк шахарны жанында Муртазово элде туугъанды. Анда ёсгенди. Ол Уллу Ата журт урушну къыйынлыгъын сынагъан сабийледенди. Школну бошагъанлай, Къабарты-Малкъар къырал университетни филология факультетинде билим алгъанды. Урунуу жолун 1960 жылда «Советская молодежь» газетде башлагъанды. Тамам ол заманда, 1965 жылда, СССР-ни Жазыучуларыны союзуна да киргенди.

Газетде беш жыл ишлегенден сора Зубер Мухамедовични «Ошхамахо» альманахха тамата редактор этгендиле. 1971 жылда аны КъМАССР-ни Жазыучуларыны союзуну жууаплы секретарына, 1991 жылда уа председателине айыргъандыла. Ол дагъыда бир талай жылны «Китапны сюйгенлени» биригиуюне таматалыкъ этип тургъанды.

Биринчи назмулары ол студент болгъан заманда республикалы газетледе басмаланнгандыла. Китабы уа «Таугъа чыгъып барама» («Бгым сыдокI») деген аты бла 1960 жылда чыкъгъанды.

Къууанчлы ингирге республиканы жамауаты, къырал къуллукъчула, жазыучула, Москвадан, кавказ республикаладан, башха жерледен да къонакъла келгендиле. Жарсыугъа, ауруп тургъан назмучу байрамгъа къатышалмагъанды. Ингирни бардыргъанла Фатима Чехмакова бла Аскер Шуков айтханларына кёре, ол, онлайн трансляцияны хайырланып, залда болгъанны кёрюп турады. Ол себепден сахнагъа чыкъгъанла анга айланып сёлешгендиле.

Ингирни КъМР-ни, Адыгеяны да сыйлы артисти Къабарты-Малкъар Къырал филармонияны солисти **Тимур Гуазов** поэтни сёзлерине этилген жыр бла ачханды. Ызы бла сахнагъа республиканы Башчысыны Администрациясыны таматасы **Мухамед Кодзоков** чыкъгъанды. Республиканы Башчысыны атындан юбилярны бу байрамы бла алгъышлап, ол сёзню Къабарты-Малкъарны культура министрини къуллугъун толтургъан **Мухадин Кумаховха** бергенди.

Мухадин Лялюшевич Зубер Тхагазитовну жашау эм чыгъармачылыкъ жолундан тынгылы доклад этгенди. Ол республика бу байрамгъа тынгылы хазырланнганын, озгъан кюн Атажукъ улу атлы маданият эм солуу паркда поэзия аллеяда, сау жылны ичинде Интернетде флэшмобда да аны назмулары окъулгъанларын белгилегенди.

Зубер Мухамедович Къулийланы Къайсынча, Алим Кешоковча, Алий Шогенцуковча, Бетал Куашевча уллу поэтлени сохталары болгъанын, битеу Россейде да анга окъуучула энчи хурмет этгенлерин да чертгенди. «Ол бизни миллет хазнабызгъа къошхан юлюш уллуду. Не тюрлю темагъа жазса да, инсан назмула, Ата журтха сюймеклик, лирика болса да, хар къайсында да миллет бетибизни сакълайды. Адабиятыбызда эски тёрелерибизни бла жангыны бирге къошуп, аламат назмула жазады. Аланы жыр этип айтылгъанлары да кёпдю.

Зубер Мухамедович Пушкинни «Евгений Онегин» романын, Шота Руставелини «Къаплан тери кийген жигит» деген дастанын да ана тилибизге кёчюрюп, адабиятыбызны, шуёхлугъубузну да байыкъландыргъанды», - дегенди Мухадин Кумахов. Ол кеси да докладында юбилярны бир ненча назмусун юлгюге келтиргенди, Къулийланы Къайсын аны юсюнден жазгъандан да бир кесегин окъугъанды эмда бу ингирлерин уллу поэтни алгъышлаугъа бёлгенлери ючюн, ары келгенлеге ыразылыгъын да билдиргенди.

Андан сора сёз къонакълагъа берилгенди. Белгили россей поэт, М. Горький атлы адабият институтну доценти, кёчюрмечи **Виктор Куллэ** Кавказ назмучула не заманда да башхалагъа ушамагъанларын, поэзияда аланы кеслерини энчи ызлары болгъанын айтханды. Ызы бла бу арт жыллада Россейде жашагъан халкъланы поэтлерини антологиясын чыгъаргъанда, биз къырал чачылгъанлы бери къаллай уллу хазнабыздан къурлай къалып тургъаныбызны ангылагъанбыз деп чертгенди. Сора быллай поэзия байрамла тёре болуп къалгъанлары ючюн кавказ миллетлени культурада ишлеген таматаларына ыразылыгъын билдиргенди. Юбилярны алгъышлап, ол Зубер Тхагазитовну кеси кёчюрген «Насып излеу» деген назмусун окъугъанды.

Андан сора абхаз жазыучу, «Апсны аказара» журналны баш редактору **Геннадий Аламия** сёлешгенди. Ол: «Биз, кавказ миллетле, бир бирни кёчюрмесиз да ангыларгъа керекбиз. Жашау бла бирге бериледи адамгъа сёз. Аны ючюн экисин да бирча багъаларгъа борчлубуз, – дегенди. – Къарындашлыкъны юсюнден айтмайма, нек дегенде бизде аны юсюнден сагъынмайдыла – аны бла жашагъан этедиле. Биз алайбыз.

Юбилярны жыл санын жылла бла санамайма мен. Бизни бек уллу поэтибиз Дмитрий Гулиа айтханнга кёре, назмучуну жашау жолу ол жазгъан чыгъармалагъа, алада сезимлеге бёлюнеди». Ол абхаз тилде Зубер Тхагазитовну назмуларын окъугъанды. Сора алгъышлау бла бирге анга Дмитрий Гулианы майдалын, Баграт Шинкубаны да ючтомлугъун саугъа этгенди.

КъЧР-ни халкъ поэти **Лариса Шебзухова** уа Къарачай-Черкесни Жазыучуларыны союзуну правленини председатели Лейла Бекизовадан салам берип, поэтни юсюнден кёп ариу сёз айтханды. Анга саугъагъа келтирген кёлекни уллу кючю болгъанын белгилеп: «Мынга бек аламат дууа окъулгъанды, юбиляр

Мухадин Кумахов.

кёп да, ариу да жашарча», – деп бошагъанды сёзюн.

Ставрополь крайны Жазыучула союзуну правленини таматасы **Александр Куприн** а бери кёп кере сюйюп келгенин айтханды. Ол бу озгъан жылда, керти да, Зумакъулланы Танзиляны, Алим Кешоковну, Мечиланы Кязимни бла Бекмурза Пачевни къууанчларында болгъанды. Александр Иванович юбиляр жерни юсюнден кёп назму жазгъанын, анга аталгъан байрамла Ставрополь жанында да баргъанларын белгилегенди.

Дагъыстанны Жазыучуларыны союзуну атындан лезгинли поэт **Владик Батманов** сёлешгенди. Ол, Зубер Мухамедовични жюрекден алгъышлап, аны назмуларын лезгин тилде окъугъанды. **Канта Ибрагимов** а, Чечен Республиканы Жазыучуларыны союзуну правленини председатели: «Нальчик саулай Кавказны да адабият ара шахарыды. Ариу тёреле бардыла мында. Ол затланы болдургъан, бизни бери чакъыргъан культура министрге бек ыразыма. Ол, керти да, халкъ арасында шуёхлукъну кючлегенледен бириди. Кавказны бек иги поэтлерини санында болгъан Зубер Тхагазитовну алгъышларгъа сюйюп келгенме. Ол игилерибизденди», – деп, анга академик Пётр Захаровну майдалын бергенди саугъагъа.

Сахнагъа алгъышларын айтыргъа республиканы жер-жерли администрацияларыны келечилери чыкъгъандыла: Нальчикден **Атмырзаланы Земфира** бла **Нёгерланы Танзиля**, Прохладнадан **Игорь Тараев**, Бахсандан **Заур Казанов** бла **Альберт Беков**, Черек районодан **Улбашланы Сахадин**, Май районодан **Виктор Танцевило**, Зольск районодан **Хизир Калов**. Терк районну администрациясыны таматасы **Муаед Дадов** жыйылгъанланы поэтни туугъан жерине чакъыргъанды.

Ызы бла къабарты назмучу Али Шогенцуковну туудугъу, республиканы курортла эм туризм министрини къуллугъун толтургъан **Мурат Шогенцуков** сёлешгенди. Ол юбилярны эрттеги шуёху – атасы Лиуанны, кесини атындан да алгъышлагъанды Зубер Мухамедовични. Аны сёзюне республикада Эсгертмелени эм маданият хазнабызны сакълау къырал управлениясыны таматасыны къуллугъун толтургъан **Малкъарланы Жанна** бла Жарыкъландырыу, илму эм жаш тёлю министерствону школгъа дери, орта, профессионал, къошакъ билим бериу управлениясыны таматасы **Марина Мизова** къошулгъандыла.

Концерт программада Къабарты-Малкъарны сыйлы артистлери **Азамат Цавкилов**, **Светлана Тхагалегова**, **Мадина Мамбетова**, Къырал музыка театрны артистлери **Иттиланы Алий** бла **Жаболаны Замира** юбилярны сёзлерине этилген жырланы жырлагъандыла. КъМР-ни, Россейни да сыйлы артисткасы **Куна Жекамухова**, КъМР-ни сыйлы артисткасы **Жанна Тхашугоева**, назмула да окъулгъандыла.

Байрамны бютюнда ариу этгенле уа «**Балкария**» къырал фольклор-этнография тепсеу ансамбль, «**Кабардинка**» къырал академия тепсеу ансамбль эмда халкъ ансамбль «**Шагди**» болгъандыла. Къууанч ингирни барыуунда экранда Зубер Тхагазитовну жашауундан суратла кёргюзтюлюп тургъандыла.

Къууанчлы ингирни ахырында поэтни къарындашы КъМР-ни сыйлы илму къуллукъчусу, филология илмуланы доктору **Юрий Тхагазитов** келгенлеге, бу байрамны къурагъанлагъа да къарындашыны, тукъумуну атындан да ыразылыгъын билдиргенди.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

21 ФЕВРАЛЬ – АНА ТИЛЛЕНИ ХАЛКЪЛА АРАЛЫ КЮНЮ

Женгил мадарланы излей, тамблагъы жаш тёлюню жууукъсуз-тенгсиз этмейик

ЮНЕСКО-ну 1999 жылны 17 ноябринде бардырылгъан Генеральный конференциясында 21 февраль Ана тиллени халкъла аралы кюнюне саналлыгъы билдирилген эди. 2010 жылда уа сагъынылгъан организация 136 тилни тас бола тургъанланы санына кийирип, атлас къурагъанды. Ары дери уа ол аны электрон тюрлюсюн хазырлагъан эди (2009ж.).

Алимле тергегеннге кёре, жер юсюнде тиллени саны 5650-ден асламды. Аладан 35-синде тюрк халкъла сёлешедиле, ол санда биз да. Къайсы этносда да сабийлени 30 проценти ана тиллерин билмеселе, ол жокъ бола тургъаннга саналады.

Ёз газетибизни окъугъанланы, тауча бардырылгъан радио, телевидение бериулеге тынгылагъанланы, суратлау адабиятыбыз, театрыбыз бла сюйюннгенлени азлыгъын эсге алсакъ, бу тарих бизге да жарсыулуду. Огъарыда сагъынылгъан шартла ачыкълагъан болумгъа тийишлиликде, жарсыугъа, къарачай-малкъар тил да атласда белгиленнген, тас бола тургъанланы санына къошулгъанды.

Тышындан къарасакъ, кертиди, хар небиз да барды: тилибиз садикледе, школлада, университетде окъулады, газет-журнал басмаланады, радио-телевизор бериуле къураладыла деп айтыргъа да боллукъбуз. Илму жаны бла да, алимлерибиз сау болсунла, бир башха тюрк миллетден кембиз дерча даражада тюйюлбюз. Алай кёплени жокъдула ангылатма сёзлюклери. Биз да миллетбиз дер ючюн а бу затланы къайсы халкъгъа да керекликсин билебиз, барлыкъларына къууанабыз.

Алай эсе да, бюгюнлюкде тауча сёлеширге, аны билирге кёпле, ачыгъын айтайыкъ, кюсемегенлерин да кёребиз. Бу жаланда бир кюнню ичинде ачыкъланнган неда тамамланып къалаллыкъ жарсыу болмагъанын да билебиз. Ишни юсю бла алимлерибизге, преподавательлерибизге, бирсилеге тюбей, аны юсюнден оюмларын сорургъа да тюшгенди. Аланы асламысы аны юйюрде башланнганын айтадыла.

Сёз ючюн, бир ненча жыл мындан алгъа КъМКъ-ну орус тил эм битеулю тил билим кафедрасыны башчысы, филология илмуланы доктору Башийланы Светлана бла ушакъ бардыргъаныбызда, ол сагъынылгъан кафедра талай заманны ичинде республикада миллет тиллени жюрютюлюулери, болумлары бла байламлы тинтиу иш, аны чеклеринде «Ана тил неди?» деген соруну да бардыргъанын билдирген эди. Ала ачыкълагъаннга кёре уа, окъуучула бу ангыламны не болгъанын толусунлай билмейдиле.

Сабийге ана тилни юйретиуню уясы юйюр болгъаны, аны анга сюймеклигин къозгъау да мында башланнганы, айхай да, кертиди. Алай а бюгюнлюкде аланы кёбюсю аммала бла угъай, садикде ёседиле. Анда уа юйретиуню асламысы – орусча. Малкъарчагъа берилген сагъатланы азлыгъын а билесиз.

Бюгюнлюкде биз бир бирибизге ышана, ортада ёсюп келген тёлюбюз тилибизни билалмай къалгъанын кёралмайбыз. Жарсыугъа, биригип, бир бирибиз бла байламлыкъда ишлемейбиз.

Бюгюнлюкде къагъанакъларыбызгъа окъуна бешик жыр айтмайбыз, гитчелени жомакълагъа, бирси затларыбызгъа юйретмейбиз. Тюнене туугъан балачыкъны орусча къубултабыз, аны кирпилдегенин кёре, айхай да, къууанабыз. Алай бла уа кеси кесибизни неден къалдыргъаныбызны сагъышына кирмейбиз. Хау, садикде, школлада сагъат марда бизни къолубуздан келген зат да болмаз. Алай юйде сабийге ёз тилингде сёлешмезча чеклерибиз а жокъдула, жаланда аны ишин этерге керекбиз ансы.

Школлада малкъар тилге юйретиу да, жарсыугъа, аны халында эмда качествосундады. Ангылайбыз, тилни иги билмеген сабийге бир тюрлю теманы ангылатхан къыйын да болур. Алай а, билемисиз, бюгюннгю болумубузда устаз аны жорукъгъа (правила) тюшюндюрюрге кюрешгенинден да бек сёлешиу тилибизде, сёзню ич магъанасына юйретсе сюерик эдим. Нек дегенде эм биринчи проблемабыз сёлешиу тилибизди. Ол айнымаса уа, башха тюрлю да ёсерге къыйынды, онг азды.

Кертиди, биз дерсликлени юслеринден да боллукъбуз айтыргъа. Хау, бюгюн ФГОС-ла, башха тюрлю излемле да болурла. Алай эсе да, ол болгъан китапларыбызны жаратсакъ да жокъду хата. Билебиз, къыйын, ауур жазылгъан жерлери да бардыла. Алай а аны сабийге ангылатыргъа уа устаз тийишлиди.

Бусагъатда биз ол жетишмейди, бу да жокъду деп турургъа угъай, болгъаныбызны башыбызгъа жаратып, бек биринчи бир затны – сабийлерибизни ёз тиллеринде сёлешиулерини – юсюнден сагъышланыргъа эмда къолубуздан келген мадарланы этерге керекбиз. Нек дегенде китапла болмагъан заманда да тёлюле ёсгендиле, ауууздан ауузгъа айтыла, кёп ариу затыбыз сакъланнганды.

Садиклени, школланы юслеринден сагъына, бир-бирле окъутууну жаланда малкъар тилде (бир ненча жылны окъуна) бардырыргъа керекди деген оюмну айтадыла. Эллерибизде садла бла байламлы экили болсам да, мектепледе уа ол мадар кесини хайырын берлик тюйюлдю деп сунама. Нек? Эсибизге тюшюрейик, токъсанынчы жыллада аллай сынау бизни республикада бардырылгъанды, 50 башланнган класс окъугъанды бу халда. Артдан бардырылгъан тинтиуле уа аны асыры тап жол болмагъанын кёргюзтген эдиле.

Алгъаракълада къырал даражасы болгъан малкъар, къабарты тиллени бюгюнлюкде болумларына, аланы сакълап къалыугъа жоралаенгнган жыйылыуда да сагъынылгъанды бу оюм. Шимал Осетия – Аланияда садиклеге, башланнган класслагъа ирон, дигор тилледе окъуу программа жарашдырылгъаны, ол 2017 жылдан бери жашауда бардырылгъаны эсгертилгенди. Бизден келечиле барып, аланы сынамларына тюшюнюрге тийишлисини юсюнден да айтылгъанды. Аны уа алыкъа заман ачыкълар. Алай эсе да, бюгюнлюкде ЕГЭ-лени сабийле орус тилде бергенлерин да унутмайыкъ.

Биз бай тил дерге ёчбюз. Билемисиз, аланы къолайлы, жарлы деп да айырыргъа жарамайды. Къайсысы да кесича ариуду, шатыкды.

Хар халкъгъа да энчи тил бошдан берилмегенди. Биз аны ючюн ёсюп келгенлени алларында жууаплы болгъаныбызны унутмазгъа борчлубуз. Келигиз, ызыбыздан къаллыкъланы ол къудурет бизден къызгъанмагъан насыпларын сыйырмайыкъ. Барыбызны да баш борчубуз – тилибизни тас болуудан сакълауду эмда айнытыуду.

МОКЪАЛАНЫ Зухура,
филология
илмуланы кандидаты.

Болгъан иш

Гатлешде къаланнган гебен

Бу хапарын айтырыкъ иш урушну аллында жыллада тау эллерибизден биринде болгъанды. Махмут деген абадан киши, элден узакъ болмай, гатлешде бир гебен бичен сюейди. Гебен дегенде да, эки атлы арбагъа иги жюк болурча. Мал кирмезча, тёгерегине чалман этип, иги бегитеди.

Аллай бир бичен уллу малгъа бир айгъа иги эркин жетеди. Махмутну андан сора да бар эди мал ашы. Аны ол юйюне жыяды. Гебен а гатлешде къалгъанды. Къышда юйде бичен жетмесе, келтирирме деп къойгъанды.

Быйыл а къыш эртте келип къалды. Терен къар жауду. Иги суукъла да болдула. Эл башында бара тургъан арбаны «чыкъар-чукъур» тауушу эл аягъында эшитиледи. Суукъну кётюралмай, бир-бир терекле окъуна атыладыла. Алай эте, къышны эки айы ётдю. Махмут гебенни келтирир къайгъыгъа кирди.

Кюн бираз бошлагъанда, ёгюз арбасын да жегип, эр киши гатлешге тебирейди. Элден чыгъып, бичен болгъан жанына бурулса, аллында арба ызла кёреди. «Менден сора да, бар кёреме бу суукъда юйюнде олтурмагъан бир тынгысыз. Баям, отун алыргъа келгенледенди ким эсе да», - дейди кеси кесине.

Алай бираз арлакъ баргъандан сора да агъачдан балта таууш а эшитилмейди. Энди бичен болгъан жерге узакъ къалмагъанды. Къараса, арба ызлары бурулады. Не эсе да бу тюз боюнлу тюйюлдю дейди да, Махмут, ёгюзлени алайда къоюп, андан ары жаяу барады. Талагъа жетгенлей, терек артына бугъуп, гебен таба къарайды. Алайда уа бир жаш адам аны биченин арбагъа жюклей турады. Адам иш кёрюр деп бир да мышмырын бузмайды. Ашыкъмай биченни жюклейди.

Махмут къарап аны таныйды. Ол а жаш болгъанлыкъгъа, элде намысы, сыйы жюрюген Жамал. «Тоба, астофирюллах! Бу иги улан нек урлай болур мени биченими. Тилесе да берлик эдим мен аны анга. Баям, ол менден да амалсыз болур. Мен анга кёрюнюп, жашны бетин жоймайым», - деп, Махмут бурулуп, юйюне кетеди.

Иш а былай болгъанды. Кертиси бла да, Жамалны бичени тауусула тура эди. Юйде уа малла бар. Къышны уа сууукъ айы алда. Жабалакъ жауучу кюнле алыкъа узакъда. Бир ингирде жаш элде маданият юйге киногъа къараргъа баргъанда, кеси тенглери Юсюпге бла Хакимге аны юсюнден жарсып айтады.

Была уа чамны, лакъырданы сюйгенле, бир бирге кёз къыстыла да, Юсюп былай деди: «Талачыкъда сюеген гебеними юйге окъуна келтирмегенме. Тюзюн айтханда, жыяр жерим окъуна жокъду. Бар, элт юйюнге, башынга жарат. Хакъынг да керекмейди. Бу сууукъ ингирде бир шеша алсанг, ичибизни жылытыр эдик. Ол бир гебен арабызда неди? Халалынг болсун», - дейди.

Жамал къайдан билсин жашла масхара этгенлерин. Аракъы шеша да алды, сыйлагъан да этди. Сора экинчи кюн а биченни юйюне келтирди.

Эл ичинде адамла бир бирлерине тюбей турадыла. Жамал да Махмутха къауум кере жолугъады. Бек жарыкъ саламлашып ётеди. Биченден хапар чыкъмады. Ахыры къалай бошаллыкъ эсе бир кёрейик, деп къойду.

Кюнле да ётдюле, жазны келе тургъаныны белгиси, уллу хапулары бла жерни агъарта, жабалакъ да жауду. Ызы бла уа жауун да. Ол да къарны, бузну жуууп, череклеге къуйду. Андан сора кюн тийди. Жап-жашил кырдык ёсдю. Элде бичен жетмей мал ёлмей, жазгъа чыкъдыла.

Алай ол жыл окъуна уруш башланды да, жашла ючюсю да ары кетдиле. Махмут а элде къалгъанды. Колхозда ишлейди: мал да кютеди, ийнек сауады, кече къалауурлукъ да этеди. Бираздан кёчгюнчюлюкню да сынаргъа тюшдю. Андан да сау-саламат къайтып, элиндеюйюнде тохтады.

Энди ол сексен жылдан атлагъан кишиди. Болсада юйде ийнек тутады. Алгъынча, гатлешде бичен чалалмайды. Къоншуладан мал аш сатып алады.

Жашла да уруш азабын, кёчгюнчюлюк къыйынлыкъланы да сынап, сау-саламат эллерине жыйышхандыла. Кезиуден кезиуге бирлерини юйлеринде жыйылып, уруш, жашау жолларыны юслеринден хапарлаша турадыла. Бир жол, бичен хазырлауну къыстау баргъан кезиуюнде, Юсюп бла Хаким Жамалгъа берген гебенлерин эсге тюшюрдюле. Ол Махмутну бичени болгъанын да айтдыла. Жамал жашлагъа ачыуланнган да этди. Алай озгъан жылланы артхамы къайтарыкъса.

Ол аны бла къалады да. Кюнлени биринде Махмутну юйюне уллу бичен жюгю бла машина келди. Андан биз башында сагъынннган жашла тюшдюле. Бири башындан атып, экиси уа биченни ариу тап къаладыла.

Юйню иеси: «Жашла, бу этгенигиз неди», - деп соргъанында, ала ишни болушун айтдыла. Акъсакъал ол кюн алайгъа барып, Жамалны бичен жюклей тургъанын кёрюп кетгенин айтханда, ол отну мыдыхыча къызарды. Бирси жашла уа Махмутха кёп ариу алгъышла айтдыла, кечгинлик тиледиле.

Махмут биченин алгъан жашны ким болгъанын ангылап, анга къайгъы ачмады. Ол угъай да, аны юсюнден хапар окъуна айтмады. Жамал да, ишни къалай болгъанын билгенден сора, ахшылыкъны ахшылыкъ бла къайтарды.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

САУЛУКЪ

Бюйреклени суудан къандырыргъа

Ичибиздеги ташла биз тюз ашай да, жашай да билмегенибиз ючюн жаратыладыла

Бюйрекле аурумаз ючюн, хар сагъатдан бир стакан суу ичерге керекди. Ол амал ташланы жаратылыуларындан сакълайды.

Алгъын урологиядан окъуу китаплада эр кишиле бюйреклеринде ташладан тиширыуладан эсе аслам къыйналадыла деп, алай жазылгъанды. Энди ала тенг болгъандыла. Ол а толу тиширыула кёбюрек бола баргъанлары бла байламлыды. Артыкъ семизлиг а аллай ауруугъа келтирмей къоймайды. Аны баш сылтауу а – ашны айыртламауду. Сёз ючюн, фастфуд бла ауузланып къалыуду.

Тинтиулени эсеплерине кёре, жаланда 2019 жылда Россейде фастфудну сатыу 20 процентге ёсгенди. Адамла къоранчларыны жарымындан асламысын азыкъны терк хазырлаучу ашханалада этгендиле, тёрели кафелеге бла ресторанлагъа жоюлгъан ахчаны ёлчеми 11 процентге азайгъанды. Алай эсе уа, бюйреклеринде, ётлеринде, къуууукъларында ташлары болгъанланы саны ёсе барлыкъды.

Аллай ауруудан кимле къыйналгъанларыны, андан къалай къутулургъа боллугъуну юсюнден **Н.И.Пирогов атлы медицина университетни доценти, Москвада Виноградов атлы 64-чю номерли шахар клиника больницаны урология бёлюмюню таматасы, медицина илмуланы кандидаты Сергей Беломытцев** айтады.

Аз ичгенледе - ташла кёп

Сууну аз ичсенг, семиз, этли, тузлу азыкъны кёп ашасанг, аз къымылдасанг, къуууугъунгда инфекцияны заманында багъып кетермесенг, витаминлени, кальцийи болгъан къошакъланы айырмай жутуп барсанг, ташланы «ёсдюрген» къыйын тюйюлдю. Кертиди, башха сылтаула да бардыла. Сёз ючюн, ата-бабадан къан бла келгени, бюйреклени бла къуууукъну къурамларыны тюрлениулери, бокъур ауруу, хауа болумла,сууну бла топуракъны химия болумлары да.

Ташлары болгъанланы 98 проценти бюйреклери къалай чанчханларын сынагъандыла. Алгъа адамны бели неда иегилерини тюбю ачытады, артда къарынына, андан а энишгерекге ётеди. Былайда бу затны билирге керекди: сиз къалай тюрлю жатсагъыз да ачыгъаны кетмейди. Сёз ючюн, сокъур чегиси болгъан, люмбалгия эмда алагъа ушаш ауруулададан къыйналгъанла бир жанына бурулсала неда аякъларын бюгюп жатсала, ачыгъаны кетеди, бюйреклери чанчсала уа, аллай амал жарамайды. Ала, аурутханлары бла къалмай, адамны къусарыгъын келтиредиле, къан басымын да кётюредиле.

Сийдик бла бирге къан чыкъгъан эсе, ол да бюйреклени ауругъанларыны белгисиди. Аллай кезиуде олсагъат урологга барыргъа керекди. Артыкъда 50 жылдан таматала. Нек дегенде аллай белгилери болгъанланы 4-9 процентинде онкология табылыргъа боллукъду.

Чыгъып кетигиз!

Ташланы чыгъарыуну амаллары кёпдюле, аланы сайлау ёлчемлерине, къалынлыкъларына, къурамларына кёреди. Сёз ючюн, гитче ташчыкъланы кетерир онг барды. Алай кёпле аланы эритир амалны излейдиле. Ол а хар кимге да жарап къалмайды. Мочевая кислота деп барды, ма андан къуралгъан ташланы эритирге боллукъду. Ала уа жаулу, этли азыкъланы ашаргъа ёч болгъан семиз адамлада жаратыладыла. Кеслери уа рентгенде кёрюнмейдиле.

Дагъыда бир амал – ууакълау. Аны уа ташла уллу болгъанда хайырланадыла. Алай ала бир-бирге асыры жууукъ болмазгъа керекдиле. Бюгюнлюкде уа ташланы эндоскопияны болушлугъу бла чыгъарыргъа да онг барды. Женгил бюгюлген, видеокамералары болгъан иничке инструментле бла керекли жерге жетип, ташны ууатадыла, юзмезча этедиле, андан сора уа ол организмден чыгъып кетеди.

Бюйрекде таш 5 миллиметрден уллу тюйюл эсе, ол сизни къыйнамай эсе, анга тиерге керек тюйюлдю. Жаланда ёсгенин бла къалгъанын биле турургъа тийишлиди. Къуууукъдан а 4-миллиметрлик ташла аллай саусузланы 85 процентинде кеслери чыгъып кетедиле. Ол аурууу болгъан адамны температурасы кётюрюлген эсе уа, олсагъат скорыйни чакъырып, стационаргъа жиберирге керекди. Этини къызып башлагъаны бюйрекге чып тюшгенини белгисиди, ол а бек къоркъуулуду.

Багъылгъандан сора да, 5 жылдан ташла жангыдан жаратылыргъа да ёчдюле – аллайла 45 процентни тутадыла. Аны себепли кетерилген неда кеси аллына чыкъгъан ташны тинтиуге берирге керекди. Специалистле аны химия къурамын билип, анга кёре не ашаргъа, къаллай дарманла ичерге керек болгъанын айтырыкъдыла.

Фосфат ташла уа къуууукъда инфекция болгъанын кёргюзтедиле. Аллай кезиуде бактерияланы ёлтюрген дарманла жаздырадыла.

Юлия БОРТА.
«**Аргументы и факты**» газет.

ИТИНИУЛЮК

Хунерлери, учунуулары бла тёгереклерине жарыкълыкъ жаядыла

Тёппеланы Розаны бла Таппасханланы Мухтарны эрттеден таныйма. Черек районда ала къатышмай хазна къууанч ётмейди. Жыл сайын октябрьде Кязим хажини хурметине Шыкъыда тюбешиуле къураладыла. Алада закийни назмулары айтыладыла, ахырында уа той-оюн да болады. Ма аны къураугъа Къашхатауну район администрациясыны маданият бёлюмю бла бирге Таппасханланы Мухтар бла Бызынгыны клубуну директору Тёппеланы Роза тири къатышадыла.

Мухтар къыл къобузну согъаргъа школда окъуна юйреннгенди. Сора, назмула да жазып, алагъа макъам да къурашдырып, жырлап тургъанды. Аны ариу ауазына кёпле тынгылаургъа сюйгендиле. Бюгюнлюкде да аллайланы саны аз тюйюлдю. Ол кеси билгеннге ёсюп келген тёлюню да юйретеди.

Таппасхан улу бир кесек заманны Черек районну администрациясыны маданият бёлюмню таматасы болгъанды. Къашхатауда биринчи жыр ансамбльни да ол къурап, кеси да анда жырлап тургъанды. Бюгюнлюкде район маданият юйге башчылыкъ этеди.

Роза бла уа мен шуёхлукъ жюрютгенли жыйырма жылдан атлагъанды. Танышхан а къалай этебиз. Бир жол Бызынгыгъа барама. Арбазладан биринден ариу жырлагъанланы бла къобуз тартыуну эшитеме. Тышында уллу къычырып сёлешиучю радиолары бар кёреме, деп келеди кёлюме.

Биргеме болгъан бызынгылы устаз Аналаны Зухура уа: «Ол радио тюйюлдю, элде Тёппеланы Розаны башчылыгъында эки-юч тиширыудан къуралгъан той-оюн къауум барды да, ала жырлайдыла. Ала жарыкълыкъ келтиредиле эллилеге. Бир байрам, бир той, бир къурманлыкъ да ётмейди аласыз»,-дейди.

Анда танышабыз, андан сора тюрлю-тюрлю байрамлада, тюбешиуледе, чаришледе, дагъыда кёп башха жумушлада да кёре турама Розаны.

Ол ташлы-талачыды. Бызынгыгъа Тёппелагъа келин болуп келгенди. Нальчикде музыкалы училищени бошагъандан сора аны мындагъы культура бёлюмге башчылыкъ этерге жибередиле. Андан бери отуз жылдан артыкъ заманны къобузун къолундан кетермейди.

Баш иеси Абдулхалим, жарсыугъа, эртте ауушханды. Алай Роза Бызынгыдан кетип къалмагъанды. Ол бу элни, эллилени да бек сюеди. Кёп жаш адамны жырларгъа, тепсерге, къобуз согъаргъа да юйретгенди.

Жигер тиширыу бир жаш бла эки къыз ёсдюргенди. Жашы республикада, андан тышында да аты кенг белгили жырчыбыз Тёппеланы Алимди. Ол гитчелигинден бери да анасыны къатында,сахнада, ёсгенди. Школгъа барып башлагъанында уа, Маданият юйде болгъан битеу инструментлени эркин сокъгъанды.

Алай бла жашха усталыкъ сайлар заман жетгенде, аны бла байламлы баш аурууу болмагъанды. Ол алгъа Нальчикде Искусстволаны Шимал-Кавказ институтун бошагъанды, ызы бла уа Саратовда консерваторияда окъугъанды.

Бусагъатда Алимни жырлагъанына битеу Шимал Кавказда абаданла, жаш адамла да бек сюйюп тынгылайдыла. Роза уа бюгюн да жарыкълыгъын, тирилигин да тас этмегенди, туудукъларын ёсдюрюрге болушады.

Таппасханланы Мухтарча эмда Тёппеланы Розача адамлагъа ала районну ёхтемлигидиле деп бошдан айтмайдыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Газетни керти шуёхлары

Дайым окъуйдула, оюмларын билдиредиле

Жангы Малкъар элибизде «Заман» газетибизни окъугъанла, аны дайым сакълап тургъанла асламдыла. Андан сора да, редакциягъа сёлешип, оюмларын да айта турадыла. Аладан бири Отарланы Аминатды, экинчиси уа - Ацкъанланы Алтын.

Экиси да жыл санлары келген адамладыла. Сабийликден сюргюнню да сынагъандыла, ара мюлкледе да ишлегендиле, ариу юйюрле да ёсдюргендиле. Аммала да болгъандыла. Кеслери да къоншулукъда жашайдыла. Бир бирлерине кирип жокъламай кюнлери да оза болмаз.

Бирге жолукъсала уа, кёп хапар айтырла. Озгъан жылланы дунияларын алышхан тенглерин, жууукъларын эсгерирле, «Заман» газетибизге да кёчерле. Анда басмаланнган хапарланы да сюзерле. Хар бирини кесини энчи акъылы, оюму.

Бу эки тиширыу, айтханыбызча, къара ишде кёп уруннгандыла. Ариу сабийле ёсдюрюп, аланы да юйдегили этгендиле. Мындан арысында аланы алларында кёп жыл жашасынла.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Эркин тутушуу

Иги хыйсапланы кёплюгю

Бу кюнледе эркин тутушуудан талай эришиу бардырылгъанды. «Хасания» бла «Огъары Малкъар» спорт клубларыбызны гёжефлери аладан майдалла бла къайтхандыла. Алай бла 2005-2006 жыллада туугъан спортчуланы араларында баргъан республикалы биринчиликде Сарбашланы Халит, Уяналаны Альберт, Токълуланы Аслан, Мисирланы Алий хорлагъандыла, экинчи жерге Ажоланы Алим чыкъгъанды. Къулийланы Элияс, Гузойланы Рашит, Созайланы Магомет, Бегийланы Инал, Шахмырзаланы Тамерлан доммакъ майдалла къытхандыла.

Ызы бла Бахсан шахарда регионну чемпионаты ётдюрюлгенди. Анда кюмюш майдалланы – Сарбашланы Халит бла Зокаланы Мухаммат, «доммакъны» уа Лелюкаланы Казим алгъандыла.

Бу кюнледе уа къыралыбызны ара шахарында «Москваны физкультура-спорт биригиую» учреждениняны биринчилиги ётгенди. Анда да 2005-2006 жыллада туугъанла тутушхандыла. Анда алтын майдалланы Гергъокъланы Саид (48кг.) бла Ажоланы Алим (68кг.) къытхандыла.

Аланы тренерле Ахметланы Солтан, Ажоланы Юсюп, Исмайыл, Азамат, Ибрагим бла Ислам, Мисирланы Элдар бла Илияс юйретедиле.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

ЫСПАСЛАУ

Абызырамагъанды, кезиуюнде болушханды

Бу кюнледе Сюд приставланы федерал службасыны КъМР-да Управлениясыны башчысыны аты бла ыспас къагъыт келгенди. Аны Къабарты-Малкъарда «Ассоциация мини-футбола» деген регион жамауат организацияны таматасы жибергенди. Анда былай жазылады:

«Озгъан ыйых кюн «Спартак» стадионда гитче футболдан эришиуле баргъандыла. Ол кезиуде приставлада баш эмда арбитраж сюдледе тохташдырылгъан низамны жалчытхан энчи отрядда къуллукъ этген Сотталаны Русланны жашы Магомет да майданда болгъанды. Оюн бошалгъандан сора футболчуладан бирини эси аууп къалады. Сотта улу, абызырамай, олсагъат жашны ёлюмден къутхарыу мадарла этеди, анга биринчи медицина болушлукъ береди. Аны хайырындан бир кесекден жаш эсин жыяды, жюреги да тап ишлеп башлайды.

Алайгъа терк болушлукъ берген машина бла врачла да жетедиле. Артда медикле таулу жаш заманында тийишли мадар этмесе, иш бек осалгъа кетерге боллугъун чертип айтхандыла. Магомет а ол затны юсюнден кишиге билдирмегенди, аллай болумда башха тюрлю этерге жарарыкъ тюйюлдю, деп оюмлагъанды ол.

Жаш спорт бла эрттеден кюрешеди, бийик жетишимле болдура да келеди. Ишинде да билимлилиги, усталыгъы, адамлыгъы бла да айырмалыды. Ол бир заманда менсинмеген, керек болса, киммге да болушлукъгъа келирге ашыкъгъан чынтты таулу жашды.

М. АДИЛОВА

Акция

Жигитлени къабыргъасы

Уллу Ата журт урушда хорламгъа жораланып, регионла аралы жаш тёлю-патриот проектни чеклеринде В.М.Коков атлы Къабарты-Малкъар къырал аграр университетде «Жигитлени къабыргъасы» аты бла стендни ачылыуу ётгенди. Анга Сауутланнган кючлени запасдагъы офицерлерини «Мегапир» миллет ассоциациясыны биригиую, КъМР-ни Правительствосуну келечилери, студентле эм школчула къатышхандыла.

Бу проектни хайырындан Шимал-Кавказ федерал округну 15 бийик билим бериу учреждениеларында Ата журт урушну жигитлерини суратлары бла къабыргъала къураллыкъдыла. Ала республикабызны бла къоншу регионланы урушха къатышханланы батырлыкъларын кёргюзтген жерле боллукъдула. Аны баш магъанасы - тарых эсгериулени сакълау бла округдагъы жаш тёлюню патриотизм сезимин ёсдюрюудю.

Биринчи къабыргъа, белгилегенибизча, Къабарты-Малкъарда ачылгъанды. Ызындан аллай эсгертмеле Махачкъалада, Грозныйде, Владикавказда эм Магасда - мартда, Черкесскде бла Пятигорскда уа апрельде къураллыкъдыла. Уллу Хорламны байрамыны аллында проектни жарашдыргъанла регионла аралы «Жигит» аскер-патриот оюн бардырлыкъдыла.

Анга Шимал Кавказны хар регионундан да къатышырыкъдыла. Проектни Президент грантланы фондуну болушлугъу бла «Шимал Кавказны бийик билим бериу учреждениеларыны студентлерини ассоциациясы» регионла аралы жамауат биригиу тамамлайды.

ТОКУМАЛАНЫ Салим.

ДЗЮДО

Кючлерин аямай кюрешгендиле

Республиканы Терек шахарында дзюдодан ажымлы ёлген белгили гёжеф Вадим Шомаховну хурметине тёрели эришиу къуралгъанды. Анга 2008-2009 жыллада туугъан спортчула къатышхандыла, ол санда Шауаланы Ханафийни къолунда юйреннген Джаппуланы Къууанч, Мызыланы Хажимуса бла Гюлюйланы Саид да.

Алда сагъынылгъан экиси жарауну иги кесек заманны бардырадыла, Саид а дзюдогъа кёп болмай келгенди, алыкъа тийишлисича сынам жыймагъанды. Аны ючюн бу жол ол саугъаланнганланы санына къошулалмагъанды, болсада жараугъа къалай берилгенине, хорламгъа итиниулюгюне кёре алыкъа атын айтдырлыкъды.

Къууанч 35 килограмм ауурлукъда тутушханды. Бу къауумда къаршчы спортчуланы саны кёп болгъаны ючюн ол беш сермеш бардыргъанды, аланы барысын да женгил, болжалгъа дери хорламла бла бошагъанды. Финалгъа чыгъар ючюн тюбешиуюнде судьяла, даулашлы оноу чыгъарып, хорламны башха спортчугъа бергендиле.

Аны къой, ким къытханы ачыкъ этерик сермешни жангыдан бардырыргъа да къоймагъандыла. Доммакъ майдал ючюн тюбешиуюнде уа Къууанч, тюз да майданнга чыкъгъанлай, къаршчы дзюдочуну тёнгеретип, аны къысха заманны ичинде онглагъанды.

Хажимуса уа 46 килограмм ауурлукъ къауумда тёрт сермеш бардыргъанды. Жарсыугъа, ол финал ючюн тюбешиуюнде къытдырып, ючюнчю жерни алгъанды.

Хорлагъанлагъа бла призёрлагъа майдалла, кубокла берилгендиле, Вадим Шомаховну жууукъ-ахлулары да алагъа энчи саугъала хазырлагъандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

СУРАТДА: Джаппуланы Къууанч.

ОПЕРАЦИЯ

Биреуню юйюнде тюрлю-тюрлю сауутла тапхандыла

Сауутланы, алагъа окъланы, чачдырыучу затланы сатыу-алыууну, жюрютюуню тохтатыр мурат бла республикада «Сауут» операция бардырылады. КъМР-да Ич ишле министерстводан бизге билдиргенлерича, аны чеклеринде законлагъа бузукълукъла этилип асыралгъан сауутланы ачыкълау жаны бла иш тамамланады.

Алай бла бу кюнледе Терк районну полициячылары энчи буйрукъла толтургъан СОБР «Эльбрус» отрядны болушлугъу бла Дейское элде жашагъан 40-жыллыкъ эр кишини юйюн къармагъандыла эмда ушкок, къауал, керох, граната эмда тюрлю-тюрлю калибрли 40 окъ тапхандыла. Аланы барысы да хайырланыргъа жарагъанларын экспертиза ачыкълагъанды. Юйню иеси сауутла аны алгъаракълада ауушхан атасыныкъыла болгъанларын айтханды. Гранатны уа ол тапхан этгенди, алай къачан эм къайда болгъанын эсине тюшюралмагъанды. Право низамны сакълаучула аны айтханын тинтедиле, ол алгъын да сюдню оноуу бла жууапха тартылгъанын белгилерчады.

Терк районну полициячылары дейскечиге РФ-ни УК-сыны 222-чи статьясыны 1-чи кесегине кёре материалла жарашдыргъандыла. Ол сауутланы законсуз сатып алгъаны, асырагъаны, жюрютгени ючюн терсленеди.

Операцияны чеклеринде Зольск районда ОМВД-ны къуллукъчулары Этокода тинтиуле бардыргъандыла. Юйню 49-жыллыкъ иеси адамны тюйгени ючюн алгъын да жууапха тартылгъанды. Тинтиулеге кинологла да

къатышхандыла. Итледен бирини ызындан барып, полициячыла мекямны башына чыкъгъандыла эмда гитче колибрли ушкок тапхандыла.

Юйню иеси сауут аны юй бийчесини он жыл мындан алгъа ауушхан атасыныкъы болгъанын айтханды. Полициячыла эр кишиге да РФ-ни УК-сыны 222-чи статьясыны 1-чи кесегине кёре материалла жарашдыргъандыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Къатыш единоборствола

Бибертни жангы лигада биринчи сермеши

Тамбла Краснодар шахарда ACA104 лиганы кезиулю турнири ётерикди. Анга Бабугентни «Бастион» клубуну келечиси Тюменланы Биберт да къатышырыкъды. 21 февральда бардырыллыкъ сермеш ACA къауумда аны биринчи тюбешиую боллукъду.

Эсигизде эсе, эндиге дери Тюмен улу Berkut Yong Eagles клуб ючюн эришгенди. Сентябрьде уа Биберт бла ACA лига келишим этгенди. Андан бери ол, биринчи тюбешиуюн сакълап, анга хазырланнганды. Алай бла, январьда белгили болгъаныча, малкъарлы жаш октагоннга Гуамада туугъан Кайл Рейес бла чыгъарыкъды.

Sport.ru Интернет сайтха къысха интервьюсунда Биберт Кайлны бир ненча тюбешиуюне къарагъанын билдиргенди.

-Ол жер жюзюнде бек кючлюдю. Сынамы да болгъан спортчуду. Алай мен сермешни тийишли бардырыргъа хазырма. Тюбешиулерими ахырлары ариу бошалсала бек сюеме да, бу жол да ол ыздан таймазгъа кюреширикме, - дегенди Тюмен улу.

Тёреде болуучусуча, эришиуле «Баскет-холл» спорт комплексде бардырыллыкъдыла. Бибертден сора да, республикадан ол кюн бешеулен къарыуларын сынарыкъдыла.

Тюбешиу 18.00 сагъатда башланады. Билетлени багъасы 600 сомду.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
ТРАМЛАНЫ Зухура,
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62.** Корректорла - **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право - **42-24-02, 42-67-68.**
Экономика - **42-66-73.**
Культура - **42-66-76.**
Социал ишле - **42-75-82, 40-59-18.**
Курортла, туризм эм спорт - **40-39-93, 42-66-71.**
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу - **42-37-94.**
Энчи корреспондент - **42-68-72.**
Операторла - **40-28-49, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5-6** бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.
Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532**

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.
Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентук ш., Никольский, 5а орам
Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефонла: **76-01-21**
Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды. Телефон: **42-69-34**
Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады - **геуюрге, орта, шабат** кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Кульчаланы Зульфия - дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Баллиланы Феруза - (1,2-чи бетле), Зезаланы Лида - (5-чи бет), Бийчеккуланы Жаннет - (6-чы бет) корректорла.
Тиражы **1437** экз. Заказ № **275**
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru